

Onder Professoren Het belang van een eigen identiteit

Anita Twaalfhoven In de serie ‘Onder Professoren’ plaatst Boekman interviews met voor het betreffende thema relevante hoogleraren. Ludo Beheydt bekleedt sinds 2002 de leerstoel ‘De Nederlanden in de wereld’ bij de afdeling Dutch Studies van de Universiteit Leiden.

Het grootste deel van de week is Ludo Beheydt werkzaam bij de Université Catholique de Louvain-la-Neuve, waar hij vakken doceert als taalkunde en taalverwerving en het vak ‘Cultuur der Nederlanden’. ‘Ik bestudeer onder meer, in het Frans, Nederlandse historische teksten.’ Elke vrijdag reist hij af naar de Universiteit Leiden, waar hij de leerstoel ‘De Nederlanden in de wereld’ bekleedt.

‘Bij Dutch Studies geef ik colleges op het gebied van “taal en culturele identiteit” en “kunst en culturele identiteit”. Daarbij komt bijvoorbeeld het verschil tussen mediterrane kunst en kunst der Nederlanden aan bod en hierbinnen weer de tegenstelling tussen Vlaamse en Nederlandse kunst en identiteit. Wat is er Nederlands aan Vincent van Gogh en wat maakt James Ensor zo Vlaams?’ Zijn aanpak spreekt studenten van verschillende studierichtingen aan. ‘Zo ziet een studente antropologie het als een antropologische kijk op kunst.

Zij past de link tussen kunst en culturele identiteit toe op de hedendaagse Australische kunst en de kunst van de Aboriginals.’

Van huis uit is de hoogleraar taalkundige. ‘Ik ben gepromoveerd op kindertaalontwikkeling, op “moederstaal”. De spreektaal, speciale intonatie en woordenschat van moeders met kinderen in de leeftijd tussen de achttien maanden en twee jaar.’ Taal is niet alleen een communicatiemiddel, maar een symbolisch stelsel dat mensen met elkaar verbindt, benadrukt hij. ‘Een levende taal creëert een taalgemeenschap waarin men gemeenschappelijke betekenissen, waarden en normen op eenzelfde manier onder woorden brengt. Deze zijn ingebed in een associatief netwerk van begrippen, connotaties en gevoelswaarden, die samen met de taal van generatie op generatie worden overgedragen. Met het doorgeven van de taal geef je dus ook voor een stuk je identiteit door. De Nederlandse culturele identiteit wordt dan ook

in de eerste plaats gedragen door de Nederlandse taal.’ De studie van taal en literatuur ziet Beheydt als een van de sleutels tot de culturele identiteit. ‘Een studie van de kernbegrippen in een cultuur kan leiden tot een beter begrip van en voor die cultuur. Zo heeft het woord “familie” in Nederland of Vlaanderen een andere gevoelswaarde dan in de Italiaanse of Turkse cultuur.’

De verloren kosmopoliet

De leerstoel ‘De Nederlanden in de wereld’ maakt zich sterk voor de Nederlandse – lees Nederlandse en Vlaamse – culturele identiteit. In een periode waarin mondialisering en multiculturaliteit de toon zetten, is culturele identiteit een begrip vol haken en ogen. Ook de vraag wat de Nederlandse en Vlaamse cultuur bindt dan wel scheidt, is in de ogen van sommigen een precaire vraag. Met zijn pleidooi voor een versterking van de culturele identiteit vaart Beheydt tegen de stroom in. ‘Het is een postmoderne trend om deze te deconstrueren en te ontkennen, ten gunste van een verlicht kosmopolitisme’, stelt hij. ‘Maar ik geloof niet in de kosmopoliet: die loopt verloren over de wereld en moet zijn thuis nog vinden.’

Hij vervolgt: ‘Te veel aandacht voor de eigen culturele

‘Men associeert het begrip “culturele identiteit” ten onrechte al snel met nationalisme’

identiteit of gevoelens van verknochtheid aan de eigen taal en tradities zouden een belemmering zijn voor de multiculturele maatschappij en tot discriminatie leiden van de vele hier aanwezige culturele minderheden. Men associeert ‘culturele identiteit’ ten onrechte al snel met nationalisme. Dan ziet men als het ware de bruine walmen opstijgen en hoort men het geluid van laarzen op de trap. Maar je moet kunnen erkennen dat je als land een bepaalde identiteit hebt. Dat is in Nederland niet gemakkelijk, er wordt hier zo gauw gezegd dat we geen eigenheid hebben. Zelfs in officiële rapporten, bijvoorbeeld van de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, komt dat naar voren: “De Nederlandse eigenheid mag geen naam hebben. Ze bestaat juist in de ontkenning ervan.” In Nederland speelt dit idee sterker dan in Vlaanderen en ik vind dit een van de tekorten van het land. Ik geloof niet dat je met zo’n ontkenning de maatschappij beter laat functioneren. Integendeel: om racisme en xenofobie tegen te gaan, is het volgens mij een basiswaarde dat je van een rustige, zelfverzekerde identiteit uitgaat. Je bouwt geen beleid op het idee dat iedereen met een andere culturele achtergrond mag zijn wie hij of zij is, maar dat je niet moet vragen naar de identiteit van de autochtoon.’

De relativisering van een eigen culturele identiteit is ontstaan vanuit een welbegrepen idee van tolerantie, benadrukt Beheydt. ‘Met de beste bedoelingen om elke cultuur recht te geven op de eigen identiteit en taal. Maar er schuilt een verholen discriminatie onder de neiging om de ander hierin meer ruimte te geven dan zichzelf. Met verbazing heeft men ook gemerkt dat het wegmoffelen van de eigen identiteit niet werkt. Het heeft geleid tot een malaise in de verhoudingen tussen nieuwkomers en autochtonen. Het is een politiek die nieuwkomers onvoldoende mogelijkheden heeft geboden om mee te doen. Als je de cultuur

van een land niet krijgt meegedeeld, word je buitengesloten. Zo is een multiculturele maatschappij ontstaan, waarin men naast elkaar leeft, maar ook langs elkaar heen. Men kent elkaar niet. En van burens waarvan je niets weet, doen al snel de kwaadste geruchten de ronde.’

Wat zou in zijn optiek een beter alternatief zijn? ‘Mijn maatschappelijke pleidooi zou zijn om, meer dan voorheen, onbeschroomd uit te spreken wie we zijn, om zo aan nieuwkomers de kans te geven kennis te maken met onze rijke cultuur, tradities en literatuur.’

Eén en toch apart

In hoeverre vormen Nederland en Vlaanderen één cultureel geheel? Beheydt wijst naar zijn boek *Eén en toch apart*, een lijvige, rijk geïllustreerde publicatie over vijf eeuwen beeldende kunst, architectuur en taal van de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden. Het boek biedt zowel een taalgeschiedenis van het Nederlands als een kunstgeschiedenis vanuit het perspectief van de culturele identiteit. Beheydt beschrijft onder meer gemeenschappelijke lijnen in de kunstgeschiedenis, die los van een specifieke stijl doorlopen in de tijd. ‘Als je kijkt naar het werk van kunstenaars in de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden is daarin bijvoorbeeld een scherpe waarneming en een precieze weergave van de realiteit te herkennen.’

Vlaanderen en Nederland hebben tot op zekere hoogte één culturele identiteit en tot in de zestiende eeuw is er geen opvallend verschil tussen de Noord-Nederlandse kunst en het artistieke werk van Vlaanderen. Daarna heeft de eigen geschiedenis van Vlaanderen en Nederland een specifiek stempel gedrukt op de culturele erfenis. Een eerste cultuurgrens kwam voort uit geloofsverschillen. In Vlaanderen koos men voor het katholicisme, in Nederland kreeg het calvinisme toenemende invloed. ‘Dan zie je ook een heel eigen kunst ontstaan. De tegen-

stellingen raken aan het beeld van de Nederlander als koopman en dominee en de Vlaming als bourgondische levensgenieter. Terwijl Johannes Vermeer de sobere getuige is van het intieme, calvinistische burgerleven, giet een schilder als Rubens overweldigende levensvreugde over het doek. Die tegenstelling loopt over de eeuwen heen. Zo zie je in de negentiende eeuw bijvoorbeeld een Vlaams Nederlandse tegenstelling tussen Ensor en Van Gogh. De Vlaamse kunstenaar James Ensor ontregelde en veegde de vloer aan met de kunst van zijn tijd. Maar hij deed dat in een fantastische, kleurrijke en decoratieve stijl die heel Vlaams was. Anders dan Van Gogh, die ook intensief bezig was met de vraag wat het betekent kunstenaar te zijn, maar met een bijna religieus sérieux, meer vanuit een donkere domineestradietie.’

Ziet hij het als een historische vergissing dat Vlaanderen en Nederland van elkaar zijn gescheiden? ‘Zover wil ik niet gaan, maar het is jammer en te wijten aan een samenloop van omstandigheden dat de zeventien provinciën niet bijeen zijn gebleven. Het eerste anti-Nederlandse straatoproer in Brussel kwam er naar aanleiding van de opvoering van *De Stomme van Portici* in 1830. Deze opera verhaalt over het ongelukkige lot van een doofstom vissersmeisje dat door de zoon van een Spaanse tiran wordt verleid. Maar hij verlaat haar om te trouwen met een Spaanse prinses. De vissers komen daarop in opstand tegen de Spanjaarden, maar de revolutie wordt neergeslagen.’

Na de opvoering van *De Stomme van Portici* komt de smeulende onvrede over het Nederlandse gezag van koning Willem I in volle hevigheid naar buiten. De rellen in Brussel breiden zich uit over het hele land. Na een korte strijd verlaat het Nederlandse leger in de nacht van 26 op 27 september België, waarna op 4 oktober 1830 het Voorlopig Bewind de onafhankelijkheid uitroept.

De achtergrond van het conflict had met een taalstrijd te maken. Beheydt: ‘De verfranste bovenlaag van de bevolking voelde zich bedreigd en vreesde voor een Nederlandse politiek. De voorstanders hiervan wilden dat de taal van het volk ook de beleidstaal zou zijn, náást het Frans. Het conflict was de aanleiding tot een definitieve afscheiding van de Noordelijke Nederlanden. In Nederland is de moedertaal sinds de zeventiende eeuw een evidente luxe, in Vlaanderen was het een bedreigde taal. Hiermee moest men van oudsher opboksen tegen het Frans. De Vlaming is dan ook gevoeliger als het gaat om zijn taal.’

Cultuurverschillen

Hoe manifesteren de verschillen tussen Nederland en België zich in de academische wereld? ‘De studentencultuur is heel anders. Belgische studenten noteren netjes wat de “hooggeleerde heer in zijn wijsheid staat te oreren”. Ze hebben ook een breder en beter interpretatiekader, zijn beter geïnformeerd. In Nederland zeggen studenten al na je eerste zin: “Nou, dat weet ik zo net nog niet.” Studenten zijn hier directer, assertiviteit is een gouden woord in Nederland. Het voordeel is dat studenten hier initiatief durven nemen en opkomen voor hun eigen

Anita Twaalfhoven

is redacteur van *Boekman* en stafmedewerker van de Boekmanstichting

‘Dat Nederland en Vlaanderen een eigen culturele identiteit hebben, is geen reden om ieder zijn eigen weg te gaan’

mening. Die persoonlijke aanpak stelt men in België te lang uit.’

Ook vergaderen is in België anders: ‘Toen ik een nieuw onderwijsprogramma samenstelde in Louvain-la-Neuve, legde ik mijn collega’s tijdens een vergadering twee uitgebreide keuzemogelijkheden voor. Er viel een grote stilte. Na afloop, buiten de vergaderruimte, zei men dat mijn voorstel te voorgedrukt was, te “Hollands”. In een Belgische cultuur moet je daarover overleggen. Ook de volgorde van een agenda kan in een Belgische vergadering gemakkelijk verschuiven.

In Nederland moet ik overleggen met de voorzitter als ik agendapunt 1 wil verschuiven naar punt 2.’

De vaststelling dat Nederland en Vlaanderen een eigen culturele identiteit hebben, is echter geen reden om ieder zijn eigen weg te gaan, vindt Beheydt. ‘Nederland en Vlaanderen hebben als cultuurtraditie een volwaardige cultuurtaal met elkaar gemeen, waarin een gevarieerde traditie van wetenschap en literatuur is overgeleverd. Hoe de culturele identiteit zal evolueren in het veranderende Europa, valt niet zomaar te voorspellen. Culturele identiteit is een dynamisch begrip. De clichés zijn historisch niet bestendig. De Vlaming uit het Antwerpen van 1584 is niet te vergelijken met de Vlaming van vandaag, en de Nederlander uit het zeventiende-eeuwse Amsterdam is evenmin te vergelijken met de Nederlander van vandaag de dag. Maar dat de cultuur die in het Nederlands is verwoord ook voor de buitenwacht een interessant gebied blijft, staat buiten kijf. Het bekleden van een leerstoel “De Nederlanden in de wereld” als Vlaamse vertegenwoordiger aan een Nederlandse universiteit, zie ik in dit opzicht als symbolisch en cultureel betekenisvol.’